

занятости, доходности населения, бюджета и формирования наиболее эффективных вариантов внутритерриториальных рыночных связей. Такие условия в целом смогут обеспечить интенсивное саморазвитие в составе территорий сбалансированного товарного производства и товароденежных отношений, что снизит угрозу возникновения экономических кризисов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Эрхард Л. – Благосостояние для всех / Эрхард Л. – Бонн : [б. и.], 1960. – 428 с.
2. Чикин А. Самоврядування регіонів – запорука зміцнення української держави / Чикин А. // «Економічний часопис – XXI». – 2009. – № 2. – С. 29–31.

УДК 334.012.64

ЗНАЧЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА ВНУТРІШНЬОМУ Й ЗОВНІШНЬОМУ РИНКАХ УКРАЇНИ ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА РИНКОВУ ТРАНСФОРМАЦІЮ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ

П. Ю. Лазур, кандидат економічних наук

Мале та середнє підприємництво є невід'ємним атрибутом ринкової економіки, важелем усього національного виробництва. Особливого значення воно набуває в країнах із трансформаційною економікою, до яких належить і Україна, оскільки відіграє специфічну роль у формуванні в суспільстві нових, властивих розвиненій ринковій економіці та громадянському суспільству відносин. Незважаючи на досить динамічний розвиток малого та середнього підприємництва в Україні, його показники ще значно нижчі, ніж у розвинених країнах світу. Зумовлено це тим, що у нашій державі ще не до кінця усвідомлено роль і значення невеликих господарських одиниць, не вирішеними залишаються як теоретичні, так і практичні проблеми формування механізмів стимулювання та підтримки підприємницької діяльності на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Метою дослідження є визначення ролі та значення малого й середнього підприємництва в трансформаційній економіці України та розроблення на основі детального аналізу впливу економіко-інституційних чинників на

динаміку малого й середнього підприємництва в регіональному розрізі шляхів його подальшого розвитку.

У 80-х рр. ХХ ст. малі та середні підприємства стали об'єктом пильної уваги світової громадськості саме завдяки тій ролі, яку вони відіграють у створенні робочих місць, підтриманні темпів економічного зростання та розвитку інноваційних процесів. Наразі частку малого та середнього бізнесу країн Європейського регіону припадає близько 40–80 % ВВП і 40 % товарообігу світу, тоді як його частка у населенні світу становить лише 6,7 % [1, с. 91]. При цьому малі та середні підприємства у ЄС становлять 99 % і забезпечують 1/3 частину всіх робочих місць ЄС [2].

Значення малого й середнього підприємництва в економіці України найкраще проявляється в притаманних йому функціях:

1. Формування конкурентного середовища. Конкуренція відображає боротьбу між учасниками ринку, коли їхня самостійна діяльність ефективно обмежує можливості впливу кожного з них на загальні умови обігу товарів, а також стимулює виробництво тих товарів,

яких потребує споживач. У таких умовах діяльність ринкових суб'єктів набуває динамічного характеру, тісно пов'язується з економічною відповідальністю та ризиком підприємця, що перетворює його у своєрідний соціальний двигун економічного розвитку. Малі та середні підприємства внаслідок значної чисельності елементів і їхньої високої динамічності менше піддаються монополізації, ніж великі підприємства. З іншого боку, за умов вузької спеціалізації та використання новітньої техніки вони є дієвими конкурентами для великих корпорацій і підривають їх монополні позиції. Саме ця риса малого й середнього підприємства відіграє істотну роль у послабленні притаманної великому капіталу тенденції до монополізації та стримування науково-технічного прогресу.

2. Вирішення проблеми зайнятості. Ця функція проявляється у здатності малого й середнього підприємства в короткий період створювати нові робочі місця й поглинати надлишкову робочу силу під час циклічних спадів і структурних зрушень в економіці.

3. Мале й середнє підприємство, оперативно реагуючи на зміни ринкової кон'юнктури, надає ринковій економіці необхідної гнучкості. Ця риса набула в сучасних умовах особливого значення внаслідок швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, прискорення науково-технічного прогресу, розширення асортименту товарів і послуг.

4. Мале й середнє підприємство здійснює неочінуваний вклад у розвиток науково-технічного прогресу. Сприяючи прискоренню реалізації новітніх технічних і комерційних ідей, випуску науково-місткої продукції, мале підприємство, таким чином є провідником науково-технічного прогресу. За наявними оцінками, дрібний капітал створив більше половини всіх технологічних нововведень ХХ ст.

5. Пом'якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин. Зміст цієї функції проявляється у тому, що саме мале та середнє підприємство є фундаментальною основою формування середнього класу суспільства, що послаблює тенденції до соціаль-

ної диференціації та розширення соціальної бази реформ.

6. Значною є роль малих господарських одиниць у формуванні валового національного продукту.

7. Мале й середнє підприємство істотно впливає на структурну перебудову вітчизняної економіки, збільшення обсягу виробництва і надання послуг, стимулювання інвестиційної діяльності, підвищення рівня попиту та пропозиції, прискорення темпів економічного зростання.

8. Мале й середнє підприємство особливо сприяє раціональному використанню виробничих ресурсів.

9. Мале й середнє підприємство пропонує і забезпечує дієві стимули до високоєфективної праці. Пояснюється це тим, що особи, які мають власну справу, більше зацікавлені в якісній і продуктивній праці, ніж наймані працівники.

10. Малі й середні підприємства без особливих труднощів можна розміщувати як у великих, так і в малих і середніх містах і селах, їм притаманні більш висока маневреність виробництва, готовність до виправданого комерційного ризику, що позитивно впливає на соціально-економічне становище в працездатних регіонах, малих і середніх містах, сприяє вирішенню проблеми безробіття у цій місцевості, наближенню сфери виробництва і послуг до споживача тощо.

Окрім цього, розвиток малого й середнього підприємства несе в собі цілу низку важливих переваг, а саме: зростання частки економічно активного населення; селекція найенергійніших осіб, для яких мале та середнє підприємство стає первинною школою самореалізації; підготовка кадрів за рахунок використання працівників з обмеженою формальною освітою, які здобувають свою кваліфікацію на робочому місці; непряма стимуляція ефективності виробництва великих компаній за рахунок освоєння нових ринків, які солідні фірми не вважають привабливими, тощо.

До найважливіших економічних функцій діяльності малого й середнього підприємства на зовнішньому ринку потрібно від-

нести [3, с. 59–62]: формування економіки відкритого типу; розвиток конкуренції в зовнішньоекономічній сфері; оптимізацію товарної структури зовнішньої торгівлі; збільшення сукупного обсягу експорту і зменшення масштабів імпорту; залучення прикордонних регіонів у міжнародні інтеграційні процеси; стабілізацію внутрішньоринкових перепадів; стимулювання ефективної діяльності малих і середніх підприємств на внутрішньому ринку.

Отже, мале й середнє підприємництво відіграє істотну роль на зовнішньому ринку, має характерні особливості та виконує специфічні функції. І лише за умови сталого зростання кількості учасників зовнішньоекономічної діяльності, серед яких чільне місце повинні посісти малі й середні підприємства різних галузей і форм власності та підвищення показників їхньої діяльності, можливе стабільне економічне зростання України та посилення її конкурентних позицій на світовому ринку.

На наш погляд, роль малого й середнього підприємництва полягає не тільки у тому, що воно є одним із найважливіших чинників економічного розвитку, яке опирається на ринкові методи господарювання, а й сприяє соціально-політичній стабілізації суспільства, оскільки відкриває простір вільному вибору напрямів і методів роботи на користь суспільства та забезпечення добробуту громадян. Усі вказані переваги малого й середнього підприємництва відіграють у сучасній Україні надзвичайно важливу роль для зміцнення економіки держави, підвищення рівня її конкурентоспроможності, створення основи, на якій формується і розвивається вся економічна система.

Про значення малого та середнього підприємництва в економічному розвитку держави свідчать такі його показники, як частка малого та середнього підприємництва у ВВП країни та в загальній кількості зайнятих. У розвинених ринкових економіках на частку малого та середнього підприємництва припадає більше половини ВВП та понад 50 % зайнятих. Так, у США та Франції у секторі малого та середнього підприємництва працює 54 % зайнятого населення, у країнах ЄС – 72, в Японії – 78. В Україні цей показник у 5 разів нижчий і стано-

вить 10,7 %. Частка малих і середніх підприємств у структурі ВВП країни сягає 51 % [4].

Досить показовим у контексті усвідомлення особливостей розвитку малого та середнього підприємництва в Україні є аналіз їхньої регіональної структури. Аналіз даних про розвиток малих підприємств за регіонами України свідчить про існування значних територіальних диспропорцій у їхній розподілі. Так, понад 31 % загальної кількості малих підприємств зосереджено лише в 5 регіонах: Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській областях. На малих підприємствах цих регіонів задіяно понад 29 % працівників усіх малих підприємств України. За кількістю малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення показник вище середнього по Україні мають лише міста Київ (243, середній показник по Україні – 72) та Севастополь (87), Автономна Республіка Крим (81), Запорізька (74), Львівська (75), Одеська (82) і Харківська (81) області. Найнижчі значення цього показника зафіксовано у Тернопільській області (39), а різниця між максимальним і мінімальним показниками становить 6,2 рази [4].

Зіставлення регіональних показників дає змогу зробити висновок про переважаюче функціональне призначення малих підприємств в окремих регіонах України. За підсумками попередніх років, соціальний ефект (створення робочих місць) переважно забезпечують малі підприємства у м. Києві (432,5 тис. осіб), Дніпропетровській (157,3 тис. осіб), Донецькій (171,1 тис. осіб), Львівській (130,1 тис. осіб), Одеській (128,1 тис. осіб) та Харківській (141,9 тис. осіб) областях. Інституційний ефект (який виявляється завдяки створенню більшої кількості малих підприємств) спостерігається в Автономній Республіці Крим, Дніпропетровській, Харківській, Львівській, Одеській областях. Відмінним є місце малих підприємств в економіці окремих регіонів. Якщо їхня частка у Житомирській, Кіровоградській, Херсонській, Чернівецькій областях і м. Севастополі змінюється у межах 29–35 %, то у Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Луганській областях і м. Києві від 10 до 15 % [4].

Проведений аналіз свідчить, що розвиток малого підприємництва залежить від незліченної кількості факторів, найважливішу роль серед яких відіграють регіональні умови, зокрема економічний потенціал регіону, ресурсний потенціал; господарська структура регіону, рівень кадрового забезпечення, ставлення місцевих органів влади та населення до малого підприємництва, рівень розвитку ринкової інфраструктури, інформаційне забезпечення, традиції та психологія населення регіону. Подальший розвиток малого підприємництва потребує формування і впровадження відповідної ефективної та гнучкої регіональної політики, під час розроблення якої необхідно враховувати всі ці чинники.

Регіональну політику розвитку малого підприємництва треба розглядати як один із найважливіших напрямів діяльності місцевих органів влади щодо забезпечення динамічного соціально-економічного розвитку територій. Для створення передумов його розвитку місцевим органам виконавчої влади та місцевого самоврядування потрібно зосередити увагу на реалізації системи заходів регіональної політики сприяння малого підприємництва, головними з яких є [5, с. 566–568]:

- розроблення та прийняття регуляторних актів, спрямованих на поліпшення підприємницького середовища регіону;
- перегляд чинних нормативних актів щодо їхньої відповідності вимогам ринкової економіки та створення конкурентного середовища;
- залучення до оцінювання ефективності дій і аналізу наслідків упровадження регуляторних і нормативно-правових актів у сфері підприємництва неурядових громадських організацій і об'єднань підприємців;
- розроблення і впровадження цільових програм фінансової підтримки пріоритетних для регіону бізнес-проектів;
- розвиток мережі регіональних фондів підтримки підприємництва;
- залучення коштів іноземних кредитних ліній і міжнародної технічної допомоги для підтримки розвитку малого бізнесу;
- створення механізму залучення інвестицій у сектор малого підприємництва;

- сприяння передачі на пільгових умовах в оренду або у власність суб'єктам малого підприємництва приміщень, обладнання та іншого майна і створення банків даних відповідної інформації для забезпечення нею малих підприємств;

- створення в регіонах центрів «єдиного вікна» щодо комплексного надання державних адміністративних послуг під час започаткування підприємницької діяльності;

- запровадження освітніх програм для підприємців і широких верств населення;

- проведення наукових конференцій, семінарів, «круглих столів» з проблем реалізації державної регуляторної політики у сфері малого підприємництва;

- організація виставок, ярмарків продукції, виробленої суб'єктами малого підприємництва;

- залучення суб'єктів малого підприємництва до виконання регіональних державних замовлень;

- сприяння створенню в регіонах територіально-виробничих систем і надання необхідної організаційної допомоги тощо.

Реалізація цих заходів сприятиме подальшому розвитку малого та середнього підприємництва як чинника ринкової трансформації економіки регіонів і основи зміцнення їх ресурсного потенціалу.

Мале й середнє підприємництво виконує важливі соціально-економічні функції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. При цьому активність і роль невеликих підприємницьких структур на цих ринках безпосередньо залежить від ефективності державної і регіональної політики їх підтримки, розвитку глобалізаційних та інтеграційних процесів, рівня взаємодії з великими підприємствами. Для цього повинен бути розроблений комплекс науково обґрунтованих програм з усіх питань розвитку малих і середніх підприємств – від допомоги і всілякого сприяння у їх створенні через кредитну, інвестиційну, інформаційну, консультаційну та інші підтримки, аж до цільових програм підтримки підприємств пріоритетних галузей економіки, сприяння створенню об'єднань, спілок, організацій самопомоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клинова М. В. Мелкие и средние предприятия / М. В. Клинова // *Общественные науки за рубежом. Сер. 2 : Экономика.* – 1991. – № 6. – С. 90–92.
2. Kleine und mittelgroße Unternehmen in Europa: Zusammenfassung // *Contactmagazine.* – 1988. – № 105. – P. 17.
3. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємництва / Н. Й. Реверчук, П. Ю. Лазур, С. К. Реверчук. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2004. – 204 с.
4. Регіони України : стат. зб. – 2010 / Держкомстат України. – К. : Консультант, 2011. – Ч. II. – 759 с.
5. Лазур П. Ю. Інституційні засади регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва в Україні / П. Ю. Лазур // *Вісник Львівської комерційної академії.* – Сер. : Економічна. – 2008. – Вип. 28. – С. 564–568.

УДК 339.133

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Н. В. Безрукова, кандидат економічних наук

Розгортання процесу глобалізації вирізняється суперечливим впливом на національну економіку та на весь перебіг сучасного світогосподарського розвитку. З одного боку, глобалізація розширює можливості окремих країн щодо використання та оптимальної комбінації різноманітних ресурсів, їх більш глибокої участі в системі міжнародного поділу праці, з іншого – глобальні процеси значно загострюють конкурентну боротьбу, спричиняють маніпуляцію величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн із низькими та середніми доходами [4].

Слід зазначити, що глобалізація – явище не нове: як і інтернаціоналізація господарських зв'язків, і форма міжнародного спілкування, вона розвивалася з кінця XIX ст. Однак наприкінці XX ст. поняття «глобалізація» стало невід'ємним елементом міжнародної політичної дискусії. Усвідомлюючи об'єктивний характер глобалізації, західні експерти та політики, з одного боку, розмірковують про її переваги для людства, а з іншого – про жахливі наслідки, яких неможливо уникнути.

Дослідженню глобальних проблем присвятили свої праці багато зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких на особливу увагу заслуговують праці К. Лоренца, А. Печчеї,

В. Вернадського, О. Білоруса, С. Сіденко, Ю. Пахомова, Д. Лук'яненка, Я. Столярчук та ін.

Метою статті є дослідження глобальних проблем, які виникають в умовах зростання взаємозалежності у глобалізованому світі, тому є потреба в об'єднанні зусиль світової спільноти з метою їх вирішення. Основними завданнями дослідження є такі: виділення основних глобальних проблем, доведення їх нерівномірного впливу на економіку країн світу й обґрунтування можливих способів їх вирішення.

Глобальні проблеми є результатом протиріч суспільного розвитку, і виникли вони не сьогодні. Окремі з них, наприклад, проблеми війни та миру, здоров'я, бідності були актуальні у будь-які часи. Але інші глобальні проблеми, зокрема екологічні, з'являються і поглиблюються через зростаючий вплив людини на природне середовище. Зрозуміло, що спочатку ці проблеми стосувалися лише окремої держави або групи держав, але зараз вони набули глобального масштабу.

До речі, постає питання, які проблеми в першу чергу можна віднести до глобальних?

По-перше, ці проблеми стосуються інтересів усього суспільства й кожної людини окремо.